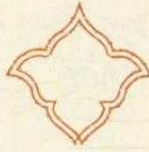

رأساس: دروس اسناد
حاج تہیخ محمد حسن وکیلی

تحقیق و تالیف:
حجة الاسلام والمسلمین شیخ مہدی صارمی

سرشناسه: صارمی، مهدی، ۱۳۶۹-

عنوان و تام پدیدآور: درسنامه علم لغت بر اساس دروس استاد حاج شیخ محمدحسن وکیلی/تحقیق و تألیف صارمی. مشخصات نشر: مشهد: موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، ۱۳۹۹. مشخصات ظاهری: ۴۴۰ ص. شابک: ۷-۸۸۷۷۳۸-۶۰۰-۹۷۸ وضعیت فهرست نویسی: فیبا. یادداشت: کتاب حاضر بر اساس دروس تدریس شده استاد حاج شیخ محمدحسن وکیلی می‌باشد. موضوع: قرآن -- مسائل لغوی. موضوع: Qur'an -- Language, Style. موضوع: قرآن -- واژه‌نامه‌ها. موضوع: Qur'an -- Dictionaries. موضوع: قرآن -- واژه‌شناسی. موضوع: Qur'an -- Lexicology. موضوع: زبان عربی -- تاریخ. موضوع: Arabic language -- History. موضوع: حدیث -- مسائل لغوی. موضوع: Hadith -- Language, Style. شناسه افزوده: وکیلی، محمدحسن، ۱۳۵۹ - شناسه افزوده: موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

رده بندی کنگره: BPA۲/۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۷۴۸۳۸

www.ketab.ir

درس نامه علم لغت

بر اساس دروس استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی

تحقیق و تألیف: شیخ مهدی صارمی

طراحی گرافیک: حامد امامی / خوشنویسی جلد: روح‌الله ابوالفضل

چاپ سوم: زمستان ۱۴۰۱ / شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۷-۸۸۷۷۳۸-۶۰۰-۹۷۸

نشانی: مشهد مقدس، خیابان امام خمینی ۱۴، جنب مسجد حمزه،

پلاک ۳۶، موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام.

سایت: mhva.ir و towhid.org

نشانی در شبکه‌های اجتماعی: @Ostad_vakili

شماره تلفن: ۰۹۱۵۵۶۷۲۸۴۵

فهرست

بخش اول: مباحث مقدماتی.....	۲۵
• درس اول.....	۲۷
۱. زبان قرآن و حدیث.....	۲۷
۱،۱- افق زبان قرآن و حدیث.....	۲۷
۱،۱،۱- لایه اول، عربی بودن.....	۲۸
۱،۱،۲- لایه دوم، رایج بودن.....	۳۱
۱،۱،۳- لایه سوم، رسمی یا متعارف بودن.....	۳۴
۱،۱،۴- لایه چهارم، تبیین محور بودن.....	۳۵
• درس دوم.....	۳۷
۱،۲- موانع فهم زبان قرآن و حدیث.....	۳۷
۱،۲،۱- پیچیدگی زبان عربی.....	۳۷
۱،۲،۲- تطور زبان.....	۳۹
۱،۲،۳- اختلاف زبانی قبائل.....	۴۰
۲. جایگاه شناسی علم لغت.....	۴۱
۲،۱- موضوع علم لغت.....	۴۲
۲،۲- غرض علم لغت.....	۴۲
۲،۳- تعریف علم متن اللغة.....	۴۴

۴۵	• بخش دوم: تاریخچه لغت عرب.....
۴۷	• درس سوم.....
۴۷	۳. تاریخچه تکون زبان عربی.....
۴۷	۳,۱- مقدمه.....
۴۸	۳,۲- زبان اولین انسان‌ها.....
۵۱	۳,۳- زبان پس طوفان بزرگ.....
۵۳	۳,۴- زبان اعراب پیشین.....
۵۵	• درس چهارم.....
۵۵	۳,۴,۱- اعراب بائده.....
۵۶	۳,۴,۲- اعراب عاربه.....
۵۷	۳,۴,۳- اعراب مستعربه.....
۵۷	۳,۵- زبان عربی.....
۵۹	۳,۶- شکل‌گیری زبان فصیح.....
۶۱	خلاصه.....
۶۲	۳,۷- اسباب دیگر توسعه زبان.....
۶۲	۳,۸- توقیفی یا اصطلاحی بودن زبان عربی.....
۶۴	۳,۸,۱- ثمره عملی.....
۶۵	• درس پنجم.....
۶۵	۴. قبائل عرب.....
۷۱	درس ششم.....
۷۱	۴,۱- قبائل غیرفصیح.....
۷۱	۴,۱,۱- دسته اول.....
۷۶	۴,۱,۲- دسته دوم.....
۷۷	۴,۲- قبائل فصیح.....
۸۳	• درس هفتم.....
۸۳	۵. تفاوت لهجه‌ها در قبائل فصیح عرب.....
۸۳	۵,۱- اختلافات مربوط به ماده.....

- ۵,۱,۱ - بخش اول ۸۳
- ۵,۱,۲ - بخش دوم ۸۶
- درس هشتم ۹۳
- ۵,۲ - اختلافات مربوط به هئیت افرادی ۹۳
- ۵,۲,۱ - قیاسی ۹۳
- ۵,۲,۲ - سماعی ۹۵
- ۵,۳ - اختلافات مربوط به هئیت ترکیبی ۹۸
- ۵,۴ - استعمالات خاص ۱۰۰
- درس نهم ۱۰۱
۶. تاریخچه فصاحت ۱۰۱
- ۶,۱ - طبقات شعراء ۱۰۲
- ۶,۱,۱ - طبقه اول شعرای جاهلی ۱۰۲
- ۶,۱,۲ - طبقه دوم شعرای مخضرم ۱۰۵
- ۶,۱,۳ - طبقه سوم شعرای اسلام ۱۰۷
- ۶,۱,۴ - طبقه چهارم: مولدین ۱۰۸
- ۶,۲ - مذاهب ادبی ۱۱۰

بخش سوم: کتب لغت ۱۱۳

- درس دهم ۱۱۵
۷. موازین عام ارزش‌گذاری کتب لغت ۱۱۶
- ۷,۱ - موازین مربوط به مؤلف ۱۱۶
- ۷,۱,۱ - حیات مؤلف ۱۱۷
- ۷,۱,۲ - توانایی علمی مؤلف ۱۱۸
- ۷,۱,۳ - مبانی فکری عقیدتی مؤلف ۱۱۸
- ۷,۲ - موازین مربوط به کتاب ۱۱۹
- ۷,۲,۱ - اول، پشتوانه کتاب ۱۱۹
- ۷,۲,۲ - دوم، دامنه کتاب ۱۲۲

- درس یازدهم ۱۲۵
- ۱۲۷ ۷،۲،۳ - سوم، کیفیت
- ۱۲۹ ۷،۲،۴ - چهارم، ارائه
- درس دوازدهم ۱۳۳
- ۱۳۳ ۸. بررسی تفصیلی معاجم لغت
- ۱۳۳ ۸،۱ - العین
- ۱۳۵ ۸،۱،۱ - حیات مؤلف
- ۱۳۶ ۸،۱،۲ - توانایی علمی
- ۱۳۷ ۸،۱،۳ - مبانی فکری عقیدتی
- ۱۳۸ ۸،۱،۴ - پشتوانه کتاب
- ۱۴۲ ۸،۱،۵ - دامنه کتاب
- ۱۴۳ ۸،۱،۶ - کیفیت کار
- درس سیزدهم ۱۴۵
- ۱۴۵ ۸،۱،۷ - نظم داخلی
- ۱۴۵ ۸،۱،۸ - ساختار کتاب
- درس چهاردهم ۱۵۳
- ۱۵۳ ۸،۲ - الجیم
- ۱۵۴ ۸،۲،۱ - حیات مؤلف
- ۱۵۵ ۸،۲،۲ - توانایی علمی
- ۱۵۶ ۸،۲،۳ - مبانی فکری عقیدتی
- ۱۵۷ ۸،۲،۴ - پشتوانه
- ۱۵۷ ۸،۲،۵ - دامنه
- ۱۵۸ ۸،۲،۶ - کیفیت کتاب
- ۱۵۸ ۸،۲،۷ - نظم داخلی
- ۱۵۹ ۸،۲،۸ - ساختار کتاب
- ۱۵۹ ۸،۲،۹ - تطبیق عملی
- درس پانزدهم ۱۶۱
- ۱۶۱ ۸،۳ - الغریب المصنّف

۱۶۱..... ۸,۳,۱- حیات مؤلف

۱۶۲..... ۸,۳,۲- توانایی علمی

۱۶۳..... ۸,۳,۳- مبانی فکری عقیدتی

۱۶۴..... ۸,۳,۴- پشتوانه کتاب

۱۶۴..... ۸,۳,۵- دامنه کتاب

۱۶۵..... ۸,۳,۶- کیفیت کار

۱۶۶..... ۸,۳,۷- نظم داخلی

۱۶۶..... ۸,۳,۸- ساختار کتاب

• درس شانزدهم

۱۶۹..... ۸,۴- جُمهرة اللغة

۱۷۰..... ۸,۴,۱- حیات مؤلف

۱۷۱..... ۸,۴,۲- توانایی علمی

۱۷۱..... ۸,۴,۳- مبانی فکری عقیدتی

۱۷۲..... ۸,۴,۴- پشتوانه کتاب

۱۷۳..... ۸,۴,۵- دامنه کتاب

۱۷۴..... ۸,۴,۶- کیفیت کار

۱۷۴..... ۸,۴,۷- نظم داخلی

۱۷۶..... ۸,۴,۸- ساختار کتاب

• درس هفدهم

۱۸۱..... ۸,۵- مقایس اللغة

۱۸۱..... ۸,۵,۱- حیات مؤلف

۱۸۲..... ۸,۵,۲- توانایی علمی

۱۸۲..... ۸,۵,۳- مبانی فکری عقیدتی

۱۸۳..... ۸,۵,۴- پشتوانه کتاب

۱۹۰..... ۸,۵,۵- دامنه کتاب

۱۹۲..... ۸,۵,۶- کیفیت کار

۱۹۳..... ۸,۵,۷- نظم داخلی

۱۹۴..... ۸,۵,۸- ساختار کتاب

- درس هجدهم ۱۹۷
- ۱۹۷-۸,۶- تهذیب اللغة..... ۱۹۷
- ۱۹۸-۸,۶,۱- حیات مؤلف..... ۱۹۸
- ۲۰۰-۸,۶,۲- توانایی علمی..... ۲۰۰
- ۲۰۱-۸,۶,۳- مبانی فکری عقیدتی..... ۲۰۱
- ۲۰۱-۸,۶,۴- پشتوانه کتاب..... ۲۰۱
- ۲۰۳-۸,۶,۵- دامنه کتاب..... ۲۰۳
- ۲۰۴-۸,۶,۷- کیفیت کار..... ۲۰۴
- ۲۰۵-۸,۶,۸- نظم داخلی..... ۲۰۵
- ۲۰۵-۸,۶,۹- ساختار کتاب..... ۲۰۵
- درس نوزدهم ۲۰۷
- ۲۰۷-۸,۷- تاج اللغة و صحاح العربية..... ۲۰۷
- ۲۰۹-۸,۷,۱- حیات مؤلف..... ۲۰۹
- ۲۱۰-۸,۷,۲- توانایی علمی..... ۲۱۰
- ۲۱۰-۸,۷,۳- مبانی فکری عقیدتی..... ۲۱۰
- ۲۱۱-۸,۷,۴- پشتوانه کتاب..... ۲۱۱
- ۲۱۱-۸,۷,۵- دامنه کتاب..... ۲۱۱
- ۲۱۲-۸,۷,۶- کیفیت کار..... ۲۱۲
- ۲۱۲-۸,۷,۷- نظم داخلی..... ۲۱۲
- ۲۱۳-۸,۷,۸- ساختار کتاب..... ۲۱۳
- درس بیستم ۲۱۷
- ۲۱۷-۸,۸- مفردات الفاظ القرآن..... ۲۱۷
- ۲۱۸-۸,۸,۱- حیات مؤلف..... ۲۱۸
- ۲۱۹-۸,۸,۲- توانایی علمی..... ۲۱۹
- ۲۲۰-۸,۸,۳- مبانی فکری عقیدتی..... ۲۲۰
- ۲۲۱-۸,۸,۴- پشتوانه کتاب..... ۲۲۱
- ۲۲۳-۸,۸,۵- دامنه کتاب..... ۲۲۳
- ۲۲۴-۸,۸,۶- کیفیت کار..... ۲۲۴

- ۲۲۵..... ۸،۸،۷ - نظم داخلی
- ۲۲۵..... ۸،۸،۸ - ساختار کتاب
- ۲۲۷..... **درس بیست و یکم**
- ۲۲۷..... ۸،۹ - أساس البلاغة
- ۲۲۷..... ۸،۹،۱ - حیات مؤلف
- ۲۲۸..... ۸،۹،۲ - توانایی علمی
- ۲۲۹..... ۸،۹،۳ - مبانی فکری عقیدتی
- ۲۳۰..... ۸،۹،۴ - پشتوانه کتاب
- ۲۳۱..... ۸،۹،۵ - دامنه کتاب
- ۲۳۲..... ۸،۹،۶ - کیفیت کار
- ۲۳۵..... ۸،۹،۷ - نظم داخلی
- ۲۳۵..... ۸،۹،۸ - ساختار کتاب
- ۲۳۷..... **درس بیست و دوم**
- ۲۳۷..... ۸،۱۰ - لسان العرب
- ۲۳۸..... ۸،۱۰،۱ - حیات مؤلف
- ۲۳۹..... ۸،۱۰،۲ - توانایی علمی
- ۲۴۰..... ۸،۱۰،۳ - مبانی فکری عقیدتی
- ۲۴۱..... ۸،۱۰،۴ - پشتوانه کتاب
- ۲۴۳..... ۸،۱۰،۵ - دامنه کتاب
- ۲۴۴..... ۸،۱۰،۶ - کیفیت کار
- ۲۴۴..... ۸،۱۰،۷ - نظم داخلی
- ۲۴۵..... ۸،۱۰،۸ - ساختار کتاب
- ۲۴۷..... **درس بیست و سوم**
- ۲۴۷..... ۸،۱۱ - القاموس المحيط
- ۲۴۹..... ۸،۱۱،۱ - حیات مؤلف
- ۲۴۹..... ۸،۱۱،۲ - توانایی علمی
- ۲۵۰..... ۸،۱۱،۳ - مبانی فکری عقیدتی
- ۲۵۰..... ۸،۱۱،۴ - پشتوانه کتاب

- ۲۵۲..... دامنۀ کتاب ۸،۱۱،۵
- ۲۵۳..... کیفیت کار ۸،۱۱،۶
- ۲۵۷..... نظم داخلی ۸،۱۱،۷
- ۲۵۸..... ساختار کتاب ۸،۱۱،۸
- درس بیست و چهارم..... ۲۵۹
- ۲۵۹..... ۸،۱۲. مجمع البحرين ومطلع النیرین
- ۲۶۰..... حیات مؤلف ۸،۱۲،۱
- ۲۶۱..... توانایی علمی ۸،۱۲،۲
- ۲۶۲..... مبانی فکری عقیدتی ۸،۱۲،۳
- ۲۶۲..... پشتوانۀ کتاب ۸،۱۲،۴
- ۲۶۴..... دامنۀ کتاب ۸،۱۲،۵
- ۲۶۸..... کیفیت کار ۸،۱۲،۶
- ۲۶۹..... نظم داخلی ۸،۱۲،۷
- ۲۷۱..... ساختار کتاب ۸،۱۲،۸
- درس بیست و پنجم..... ۲۷۳
- ۲۷۳..... ۸،۱۳. تاج العروس من جواهر القاموس
- ۲۷۳..... حیات مؤلف ۸،۱۳،۱
- ۲۷۴..... توانایی علمی ۸،۱۳،۲
- ۲۷۵..... مبانی فکری عقیدتی ۸،۱۳،۳
- ۲۷۵..... پشتوانۀ کتاب ۸،۱۳،۴
- ۲۷۸..... دامنۀ کتاب ۸،۱۳،۵
- ۲۸۰..... کیفیت کار ۸،۱۳،۶
- ۲۸۱..... نظم داخلی ۸،۱۳،۷
- ۲۸۲..... ساختار کتاب ۸،۱۳،۸
- درس بیست و ششم..... ۲۸۳
- ۲۸۳..... ۸،۱۴. التحقیق فی کلمات القرآن الکریم
- ۲۸۳..... حیات مؤلف ۸،۱۴،۱
- ۲۸۴..... توانایی علمی ۸،۱۴،۲

- ۲۸۴ ۸،۱۴،۳ - مبانى فکرى عقيدتى
- ۲۸۵ ۸،۱۴،۴ - پشتوانه کتاب
- ۲۹۳ ۸،۱۴،۵ - دامنه کتاب
- ۲۹۴ ۸،۱۴،۶ - کيفيت کار
- ۲۹۵ ۸،۱۴،۷ - نظم داخلى
- ۲۹۷ ۸،۱۴،۸ - ساختار کتاب
- درس بيست وهفتم ۲۹۹
- ۲۹۹ ۸،۱۵ - المعجم الوسيط
- ۲۹۹ ۸،۱۵،۱ - مؤلف
- ۳۰۱ ۸،۱۵،۲ - پشتوانه کتاب
- ۳۰۱ ۸،۱۵،۳ - دامنه کتاب
- ۳۰۳ ۸،۱۵،۴ - کيفيت کار
- ۳۰۴ ۸،۱۵،۵ - نظم داخلى
- ۳۰۸ ۸،۱۵،۶ - ساختار کتاب
- درس بيست وهشتم ۳۰۹
- ۳۰۹ ۹،۱ - معرفى اجمالى چند لغت نامه
- ۳۰۹ ۹،۱ - فقه اللغة و سر العربية
- ۳۱۱ ۹،۲ - المخصص
- ۳۱۲ ۹،۳ - المحکم و المحيط الاعظم
- ۳۱۴ ۹،۴ - الفائق فى غريب الحديث
- ۳۱۵ ۹،۵ - النهاية فى غريب الحديث و الأثر
- ۳۱۷ ۹،۶ - العُباب الذّاخرو اللباب الفاخر
- درس بيست ونهم ۳۱۹
- ۳۱۹ ۹،۷ - المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير
- ۳۲۰ ۹،۸ - الطراز الأول و الكنز لما عليه من لغة العرب المعول
- ۳۲۱ ۹،۹ - تکملة المعاجم العربية
- ۳۲۳ ۹،۱۰ - اقرب الموارد فى فُصح العربية و الشوارد
- ۳۲۵ ۹،۱۱ - المنجد فى اللغة

۳۲۷..... ۹،۱۲- معجم فقه لغة القرآن و سربلاغته

بخش چهارم: احوال لغت..... ۳۲۹

• درس سی ام..... ۳۳۱

۱۰. ارتباط لفظ با معنی..... ۳۳۳

۱۰،۱- چستی ارتباط لفظ و معنی..... ۳۳۳

۱۰،۲- ذاتی یا قراردادی بودن رابطه لفظ و معنی..... ۳۳۳

۱۰،۳- تناسب وضع یا نیاز..... ۳۳۵

۱۰،۴- کیفیت وضع تعینی..... ۳۳۶

۱۰،۵- لغزندگی معنی موضوع له..... ۳۳۶

• درس سی و یکم..... ۳۴۱

۱۰،۶- طغی بودن معنای موضوع له..... ۳۴۱

تفاوت معنی فرعی و مجازی..... ۳۴۴

۱۰،۷- وضع الفاظ بر حسب معنی عامه..... ۳۴۵

تفاوت عملی معنای فرعی و مجازی..... ۳۴۷

۱۰،۸- تناسب بین لفظ و معنی..... ۳۵۰

• درس سی و دوم..... ۳۵۳

۱۱. فصاحت و عدم فصاحت..... ۳۵۳

۱۱،۱- تعریف فصاحت..... ۳۵۳

۱۱،۲- اقسام واژگان فصیح..... ۳۵۴

۱۱،۲،۱- الفاظ اسلامی..... ۳۵۵

۱۱،۲،۲- معرب و دخیل..... ۳۵۷

۱۱،۳- اقسام واژگان غیر فصیح..... ۳۵۹

۱۱،۳،۱- ضعیف..... ۳۵۹

۱۱،۳،۲- منکر..... ۳۶۰

۱۱،۳،۳- مذموم..... ۳۶۱

۱۱،۳،۴- متروک..... ۳۶۱

- ۳۶۲.....مولد-۱۱،۳،۵
- ۳۶۲.....مصنوع-۱۱،۳،۶
- ۳۶۵.....درس سی و سوم •
- ۳۶۵.....معنای موضوع له ۱۲
- ۳۶۵.....از نظر سنخ معنی ۱۲،۱
- ۳۶۵.....حسی بسیط ۱۲،۱،۱
- ۳۶۶.....حسی مرکب ۱۲،۱،۲
- ۳۶۶.....عقلی ۱۲،۱،۳
- ۳۶۷.....از نظر عمق معنا ۱۲،۲
- ۳۶۸.....ارتباط و نسب بین معانی کلمات ۱۲،۳
- ۳۶۸.....ترادف ۱۲،۳،۱
- ۳۷۴.....توارد ۱۲،۳،۲
- ۳۷۵.....درس سی و چهارم •
- ۳۷۵.....اشتراک ۱۲،۳،۳
- ۳۸۰.....ضد ۱۲،۳،۴
- ۳۸۵.....درس سی و پنجم •
- ۳۸۵.....عام و خاص لغوی ۱۲،۴
- ۳۸۵.....عام و خاص متضایف ۱۲،۴،۱
- ۳۸۵.....عام و خاص غیر متضایف ۱۲،۴،۲
- ۳۸۹.....مطلق و مقید لغوی ۱۲،۵
- ۳۹۱.....درس سی و ششم •
- ۳۹۱.....معنای مستعمل فیه ۱۳
- ۳۹۱.....حقیقت و مجاز ۱۳،۱
- ۳۹۱.....حقیقت و مجاز در لغت ۱۳،۱،۱
- ۳۹۳.....حقیقت و مجاز در اصطلاح اهل فن ۱۳،۱،۲
- ۳۹۹.....درس سی و هفتم •
- ۳۹۹.....مسوغات مجاز ۱۳،۱،۳
- ۴۰۱.....نقش فرهنگ در مجاز ۱۳،۱،۴

- ۴۰۱..... مهم‌ترین لغزش‌گاه‌های مجاز ۱۳،۱،۵
- درس سی و هشتم ۴۰۷.....
- ۴۰۷..... ۱۴. جهات لفظی
- ۴۰۷..... ۱۴،۱- احوال ماده کلمه
- ۴۰۷..... ۱۴،۱،۱- قلب
- ۴۰۸..... ۱۴،۱،۲- علل پدیده قلب
- ۴۰۹..... ۱۴،۱،۳- ابدال لغوی
- ۴۱۰..... ۱۴،۱،۴- علل پدیده ابدال
- ۴۱۱..... ۱۴،۱،۵- نحت
- ۴۱۲..... ۱۴،۱،۶- اتباع
- درس سی و نهم ۴۱۵.....
- ۴۱۵..... ۱۴،۲- احوال هیئت کلمه
- ۴۱۵..... ۱۴،۲،۱- مطابقت
- ۴۱۶..... ۱۴،۲،۲- مطابقت
- ۴۱۷..... ۱۴،۳- احوال هیئت ترکیبی کلمات
- ۴۱۷..... ۱۴،۳،۱- دلالت ترکیبی
- ۴۱۹..... ۱۴،۳،۲- تضمین
- درس چهلم ۴۲۱.....
- ۴۲۱..... ۱۵. یک نمونه عملی از اجتهاد در لغت
-
- ۴۳۱..... کتابنامه

مقدمه

قال مولانا الصادق عليه السلام: «تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي كَلَّمَ بِهِ خَلْقَهُ»^۱؛
زبان عربی را فراگیرید، زیرا سخن خداست که به آن با آفریدگان خود سخن
می‌گوید.

مسئله مهم‌ترین منبع معلومات معارف دین قرآن کریم و روایات اهل
بیت علیهم السلام است که ارتباط با آن جز از طریق تسلط بر زبان عربی ممکن نیست.
تسلط بر زبان عربی مرهون تسلط بر دانش‌های لغت و نحو و بلاغت و لغت
است. در حوزه‌های علمیه برنامه‌های مدونی برای تحصیل صرف و نحو و
بلاغت وجود دارد که البته روز به روز در حال ضعیف شدن است ولی برنامه
منظمی برای دانش لغت در دسترس نیست.

در گذشته طلاب با مطالعه کتب شروح و حواشی و از بر کردن لغات آیات
قرآن و شواهد شعری نسبتاً از کار مستقل بر لغت مستغنی می‌شدند و تلاشی
بیش از این را ضروری نمی‌دانستند.

اما امروزه کار اجتهادی در حوزه علمیه نیازی جدی به کار جداگانه در باب
لغت دارند؛ زیرا:

۱. بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۱۲.

۱. سطح دروس ادبیات پائین آمده و دیگر از آن شواهد شعری و شروح و حواشی خبری نیست.

۲. معاجم لغوی گوناگونی منتشر شده که سابقاً در دسترس نبوده است و انتشار این معاجم راهی وسیع را برای کشف ظرائف و دقائق لغت عرب بر ما گشوده است و البته استفاده از این منابع لغوی نیز بدون تخصص ممکن نیست.

۳. بحث‌های زبان شناسی جدیدی در دانش اصول فقه و دیگر دانش‌های زبانی طرح شده که همگی در کشف معانی لغات می‌تواند اثرگذار باشد.

از این رو امروزه بدون تلاش فنی در علم لغت استفراغ و وسع در فهم کتاب و سنت حاصل نمی‌شود و ضروری است هر طلبه فاضل، مدتی را صرف دانش لغت و سپس صرف کتابها کتب لغت نماید تا به توان اجتهاد در علم لغت دست یابد.

کتاب حاضر با دربرگرفتن نکاتی ارزشمند از تاریخ زبان عرب، اصول کشف موضوع له لغات، اصطلاحات لغویان و روش کار با هر یک از معاجم لغوی معروف به خوبی می‌تواند جای خالی را در این عرصه پر نماید.

آشنائی حقیر با این مباحث محصول سفارش‌های مکرر مرحوم حضرت علامه طهرانی رحمته الله علیه به اجتهاد در ادبیات به شکل عام و تشویق طلاب به کار در لغت بود که سبب شد چند صد ساعتی از سال‌های اول تحصیل را در لابلای کتب لغت به گشت و گذار بپردازم.

کار حقیر چون بدون استاد و راهنما انجام شد دشوار و کم بازده بود و بعداً متوجه شدم که با آموزش نکاتی کلیدی می‌توان این مسیر را کوتاه‌تر کرد، تا اینکه توفیق یافتم حدود ده سال پیش یک دور اصول کلی اجتهاد در علم لغت را در مدرسه علمیه نورالرضا علیه السلام برای عده‌ای از طلاب معزز درس بگویم و برخی

از بحث‌های اساسی تر در وضع و استعمال را هم در دروس خارج اصول بیان نمایم. آن مباحث پایه اصلی کتاب حاضر شد که سرور معظم حجة الاسلام و المسلمین شیخ مهدی صارمی زید عزّه زحمت کشیده آن را تدوین نمودند و مباحث و تحقیقات ارزنده‌ای نیز خصوصاً در بحث‌های تاریخی به آن افزودند و آن را به صورت درسنامه‌ای درآوردند که با راحتی می‌توان با استفاده از آن در زمانی کوتاه بخشی از مسیر طولانی علم لغت را طی نمود. خداوند ان شاء الله بر توفیقاتشان بیافزاید.

به نظر می‌رسد آگاهی از محتوای این کتاب برای همه طلاب فاضلی که قصد دارند در آینده به فهم اجتهادی کتاب و سنت پردازند ضروری است و سی‌چهل ساعتی که کار روی این کتاب وقت می‌گیرد بیش از سیصد چهارصد ساعت در آینده علمی موجب رشد می‌شود و البته پس از آموختن این دروس کار با کتب لغت و به فعلیت رساندن این مهارت حتماً باید ادامه یابد. ان شاء الله این خدمت در راستای فهم بهتر و بیشتر کتاب و سنت مقبول درگاه حضرت احدیت و پیامبر اکرم و اهل بیت علیهم‌السلام قرار گیرد.

شیخ محمد حسن وکیلی

رمضان المبارک ۱۴۴۱